

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 4, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 338

*А. Ю. Чубак,
Дніпропетровська державна фінансова академія
О. Г. Приліпченко,
Дніпропетровська державна фінансова академія*

АНАЛІЗ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

*A. I. Chubak,
Dnipropetrovsk State Financial Academy
O. G. Prilipchenko,
Dnipropetrovsk State Financial Academy*

THE ANALYSIS OF UKRAINE DEBT AT THE PRESENT STAGE

В статті розглянуто сутність державного боргу, основні причини його виникнення, механізм управління державним боргом. Проаналізовано динаміку та структуру боргових зобов'язань за 2004-2012 рр. та виведено математичні закономірності їх зростання. Здійснено прогноз показника відношення прямого державного боргу України до ВВП України на 2013-2017 рр.

The article deals with the essence of public debt, the main reasons of its occurrence, mechanism of debt management. The dynamics and structure of debt for years 2004-2012 and derived mathematical patterns of growth. Done prognosis index of the direct public debt to GDP of Ukraine for 2013-2017 years.

Ключові слова: державний борг, внутрішній державний борг, зовнішній державний борг, дефолт, управління державним боргом.

Keywords: national debt, internal national debt, external national debt, default, debt management.

Постановка проблеми. Необхідність в додаткових коштах для покриття бюджетного дефіциту в багатьох країнах світу вимушує уряди держав звертатись до додаткових джерел фінансування, таких як кредити. Але наразі сучасний стан фінансової кризи можна охарактеризувати як кризу надмірної заборгованості. Саме тому вирішення питань щодо неефективності структури боргу, раціонального використання залучених коштів, швидких темпів зростання обсягів зовнішніх запозичень держави, удосконалення механізму управління державними зобов'язаннями повинні бути одними із найпріоритетнішими завданнями грошово-кредитної політики кожної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням економічної природи та сутності державного боргу, аналізу тенденцій його розвитку була присвячена велика низка наукових праць таких вітчизняних науковців: Кондрат І.Ю. [3], Крикунова В.М., Данелюк К.М. [4], Пасько О.В. [5], Ярошевич Н.Б. [8].

Кондрат І.Ю. вважає, що для вирішення проблем накопичення державного боргу України та подолання негативних тенденцій боргової ситуації потрібно насамперед скоротити обсяги дефіциту державного бюджету України, що і є основною причиною зростання державного боргу [3, с.215].

В.М.Крикунова та К.М.Данелюк стверджують, що розмір державного боргу безпосередньо залежить від обсягу бюджетного дефіциту. Наявність бюджетного дефіциту спричиняє зростання державного боргу, що, у свою чергу, зумовлює потребу в додаткових бюджетних витратах на його обслуговування і тим самим призводить до збільшення бюджетного дефіциту [4].

Пасько О.В. звертає увагу на те, що зовнішні запозичення спричиняють ефект чистого експорту або ефект імпорту. Використання зовнішніх запозичень впливає на підтримання високого курсу вітчизняної валюти через спрямування валютних запасів на фінансування бюджетного дефіциту. Результатом цього може стати зменшення обсягів експорту та збільшення імпорту, що зумовлює формування негативного торговельного балансу [5].

Ярошевич Н.Б. визначає, що в Україні необхідно прийняти Закон України "Про державний борг України", який повинен удосконалити процес управління державним боргом, а також сформулювати чітку методичку розрахунку величини державного боргу і віднесення відповідних видів заборгованості до внутрішнього і зовнішнього боргу [8, с.271]. Але разом з цим аналіз боргового стану України потребує більш досконалого вивчення задля визначення основних стратегічних напрямків покращення боргової безпеки країни.

Метою статті є дослідження структури державного боргу, прогнозування динаміки державних зобов'язань, а також визначення напрямів вдосконалення управління державним боргом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Становлення інституту державного боргу з огляду на його нормативно-правове забезпечення зумовлюється складною природою цих відносин, а також предмета та методу правового регулювання. Ці відносини регулюються комплексним законодавством, де значна частина покладається на цивільно-правові норми, у силу предмета правовідношення – цінних паперів [7].

Відповідно до Бюджетного кодексу України "державний борг - загальна сума заборгованості держави, яка складається з усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи боргові зобов'язання держави, що вступають в дію в результаті виданих гарантій за кредитами, або зобов'язань, що виникають на підставі законодавства або договору" [1].

Державний борг є важливим макроекономічним важелем регулювання економіки держави, дає змогу здійснити обрану економічну стратегію, залучити кошти для вирішення важливих економічних питань та реалізації проектів. Водночас накопичення державного боргу має й негативну сторону, адже значна величина цього показника збільшує витрати на обслуговування державного боргу, знижує фінансову стійкість та загрожує економічній безпеці держави [3, с.210].

Залежно від сфери розміщення вирізняють внутрішній і зовнішній державний борг. Внутрішній борг – заборгованість перед кредиторами всередині держави: Національним банком України, перед іншими банками, перед юридичними особами, перед іншими органами управління. Зовнішній борг – заборгованість перед кредиторами за межами держави: за позиками міжнародних організацій; за позиками, наданими іноземними державами під гарантії уряду; за позиками, наданими іноземними банками; за позиками, наданими іноземними юридичними особами; інша заборгованість [6].

Зміну структури державного боргу залежно від сфери розміщення можна представити на рисунку:

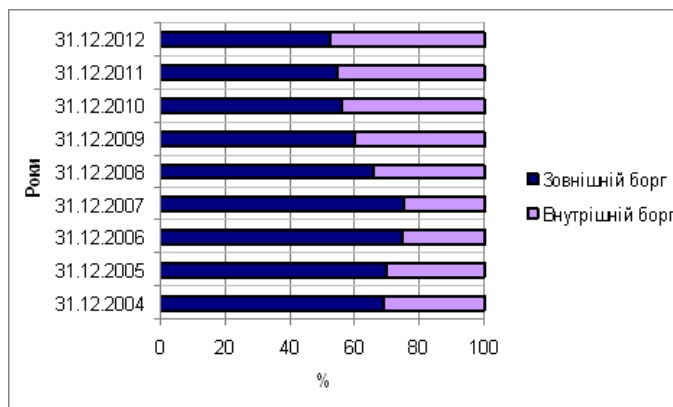

Рис. 1. Структура державного боргу України залежно від сфери розміщення у 2004-2012 рр.
*складено за даними Міністерства фінансів України

У структурі державного боргу за всі роки зовнішній борг переважає над внутрішнім, і тільки в 2011 та 2012 роки їх співвідношення стає більш наближеним. Так, у 2006 р. та 2007 р. частка зовнішнього боргу у загальному обсязі державних запозичень складає 75%, тоді як у 2011 р. та 2012 р. ситуація поступово змінюється і вже у 2012 році на зовнішній борг припадає 52%, а на внутрішній – 48% державного боргу. Важливо відмітити, що така тенденція є позитивною, адже наростання зовнішнього боргу небезпечніше для економіки проти зростання її внутрішнього боргу, тому що зовнішній борг тягне у собі реальні негативні економічні наслідки: з виплатою відсотків і основної суми боргу пов'язаний відплив іноземної валюти, що призводить до зменшення валютних резервів та скорочення імпорту.

Варто відзначити, що Україна у своїй фінансовій практиці робила певні спроби введення політики перетворення зовнішнього боргу у внутрішній. Така політика мала певні результати. Зокрема, на початок 2005 року зовнішні зобов'язання становили 75% державної заборгованості, протягом 9 місяців ця частка скоротилась до 71,7% у гривневому еквіваленті, у доларовому вираженні до 70,7%. Тобто відбулося перетворення зовнішньої заборгованості у внутрішню за рахунок випуску великого обсягу облігацій внутрішньої державної позики. [8, с.269].

Обсяг державного боргу почав стрімко зростати в період з 2008 року через вплив світової фінансової кризи та низки внутрішніх чинників, що зумовило додаткове залучення зовнішніх запозичень та, відповідно, зростання державного боргу (див. рис.2):

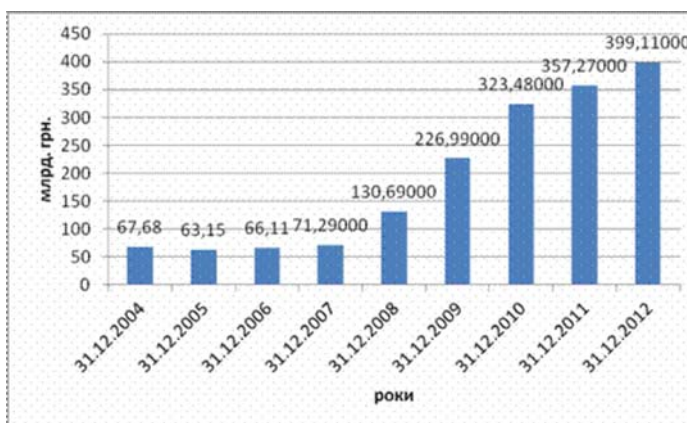

Рис. 2. Динаміка державного боргу України з 2004-2012 рр. *складено за даними Міністерства фінансів України

Проаналізувавши сучасний стан та тенденції розвитку державного боргу, можна спрогнозувати обсяги прямого державного боргу з метою коригування бюджетної політики.

Для точнішого прогнозування рівня державного боргу України варто спершу здійснити прогноз величини дефіциту Державного бюджету України, який є вагомим фактором, що впливає на величину державного боргу, оскільки більшість державних запозичень України здійснюються для фінансування його покриття.

Динаміка дефіциту Державного бюджету України свідчить про постійне зростання цього показника. Пряма залежність між рівнем дефіциту Державного бюджету України та часом зумовлена відставанням темпів зростання витраток бюджету від темпів зростання його дохідної частини.

Постійне збільшення темпів зростання дефіциту Державного бюджету України з часом свідчить про їхню нелінійну залежність. Для прогнозування величини дефіциту Державного бюджету України використаємо квадратичне рівняння регресії. Математична модель залежності дефіциту від часу буде мати вигляд: $y = 463051991,07x^2 - 1853014711337,49x + 1853816671591120,00$

$R^2 = 0,81$ (рис.3):

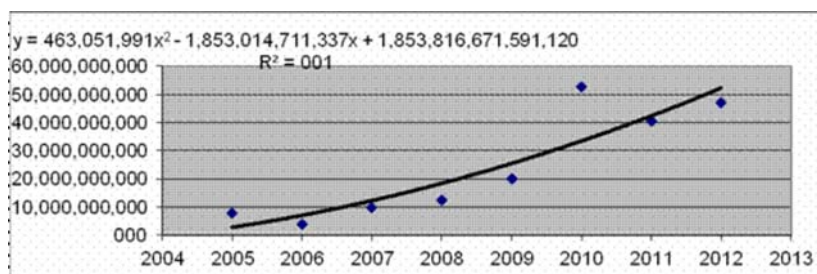

Рис. 3. Залежність рівня дефіциту Державного бюджету України від часу

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,81$ показує, що зв'язок між факторами досить щільний і дану модель можна використовувати для прогнозування дефіциту бюджету.

Прогнозні значення дефіциту державного бюджету у 2013-2017 рр. представимо в таблиці:

Таблиця 1.
Прогнозні значення дефіциту Державного бюджету України у 2013-2017 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Дефіцит бюджету, млн.грн.	62981,27	74676,93	87298,69	100846,55	115320,52

Обсяг дефіциту державного бюджету є основним фактором зростання державного боргу і прямо впливає на його величину, тому для виведення взаємозв'язку між ними доцільно буде застосувати лінійне рівняння регресії.

Залежність державного боргу від дефіциту можна зобразити графічно (рис.4):

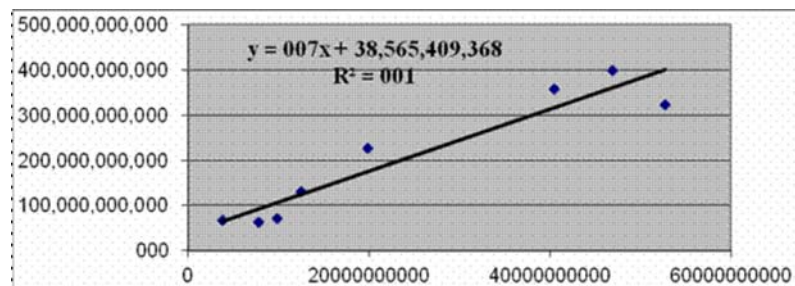

Рис. 4. Залежність величини державного боргу України від обсягу дефіциту Державного бюджету України

Модель, що описує залежність державного боргу від обсягу дефіциту має вигляд: $y = 6,86x + 38565409368,28$. Коефіцієнт детермінації $=0,90$ доказує щільний зв'язок між двома факторами і означає, що зміна державного боргу на 90% залежить від зміни дефіциту бюджету і на 10% від інших факторів. Це дає змогу використовувати отриману модель для прогнозування рівня державного боргу України. У комплексі з моделлю для прогнозу дефіциту Державного бюджету України можемо отримати прогнози значення державного боргу України у 2013-2017 рр. (рис.5):

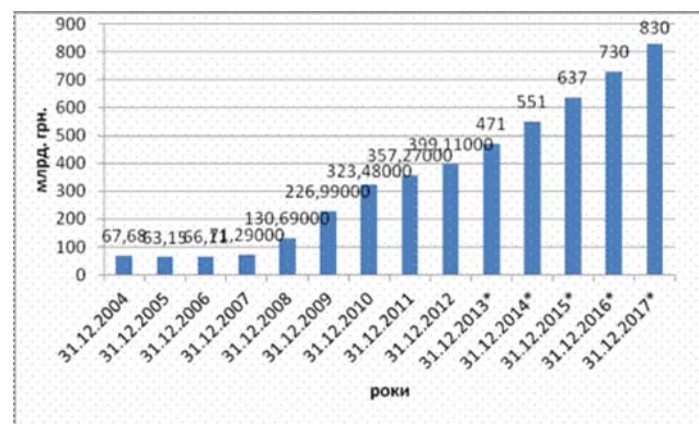

Рис. 5. Динаміка Державного боргу України у 2004-2017 рр.
(*прогнози значення)

Якщо порівнювати прогнозне значення з плановим показником, то відповідно до Закону України «Про Державний Бюджет України на 2013 рік» граничний обсяг державних запозичень у 2013 році повинен складати 483,03 млрд. грн. [2], що на 12,41 млрд. грн. більше за прогнозне значення. Тобто, при розрахунку прогнозного значення державного боргу потрібно враховувати й інші фактори.

У зв'язку з постійним зростанням боргових зобов'язань країни гостро постає питання удосконалення механізму управління державним боргом. При цьому доцільно застосувати ринкові механізми управління державним боргом. На нашу думку найбільших змін потребує механізм регулювання боргової політики на інституціональному рівні.

Останнім часом у світовій практиці широке застосування набула практика делегування повноважень по регулюванню державним боргом незалежним органам – агентству з управління державним боргом, що підзвітне міністерству фінансів.

Так, у Бразилії управління державними запозиченнями здійснює національна рада з грошово-кредитної політики під керівництвом міністра фінансів, яка включає представників міністерств планування, праці, соціального забезпечення, промисловості і торгівлі. У США управління та обслуговування державного боргу здійснює Федеральна Резервна Система, яка виступає як фінансовий агент та депозитарій для Міністерства фінансів США. Саме тому першим кроком у вдосконаленні механізму управління борговою безпекою країни пропонується створення потужного підрозділу, який би забезпечив виконання всього комплексу завдань, пов'язаних із управлінням зовнішнім боргом.

Безпосередньо наступним кроком є удосконалення нормативно-правової бази, яка б враховувала передові досягнення боргової теорії та практики здійснення боргової політики. Так, наприклад, у Казахстані законом «Про державні запозичення та борг» встановлені ліміти державної заборгованості. У Вірменії з метою ефективного та прозорого управління державним боргом був ухвалений Закон «Про державний борг». В Україні відсутній Закон «Про державний борг», його управління фрагментарно здійснюється в окремих нормативно-правових актах.

Також ми вважаємо, що досконалого вивчення та обґрунтування потребує питання щодо встановлення граничного рівня державного боргу до номінального рівня ВВП. Відповідно до Бюджетного кодексу України це відношення не повинно перевищувати 60%, але на думку провідних економістів визначення даного показника саме на такому рівні є необґрунтованим та гранично допустимий рівень боргу повинен складати 35% від ВВП [5].

Висновки та пропозиції: Державний борг є важливим макроекономічним важелем регулювання економіки держави. Залежно від сфери розміщення вирізняють внутрішній і зовнішній державний борг. У структурі державного боргу за всі роки зовнішній борг переважає над внутрішнім, і тільки в 2011 та 2012 роки їх співвідношення стає більш наближеним, що є досить позитивною тенденцією. У 2012 р. обсяг державних запозичень складає 399,11 млрд. грн., що на 41,84 млрд. грн. більше ніж у 2011 р., що свідчить про негативну тенденцію розвитку боргової безпеки країни.

Отже, відповідно до проведеного аналізу можна зробити висновок, що рівень державного боргу до 2017 року буде постійно зростати, що визначає доцільність підвищення рівня боргової безпеки країни шляхом удосконалення механізму управління державним боргом.

Напрямами удосконалення механізму управління державним боргом в Україні є:

- створення відповідного органу з управління державним боргом;
- удосконалення існуючої та ухвалення нової нормативно-правової бази з управління державним боргом України.

Література:

1. Бюджетний Кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI (із змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2013 рік»: Верховна Рада України; Закон від 06.12.2012 № 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Кондрат І.Ю. Прогнозування показників державного боргу як фактора економічної безпеки України/ Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.9. – С.210-216., с.212.
4. Крикунова В.М., К.М. Данелюк Державний борг України: обсяг, динаміка, структура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavny/2009_63_2/63_2_8.pdf.
5. Пасько О.В. Економічні та політичні аспекти регулювання державного боргу: Україна і світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_biol/Vsnau/2010_2/6Pasko.pdf.
6. Поливана М.А. Аналіз стану державного боргу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/61546.doc.htm
7. Руденко В.В., Дмитришина Л.І. Історичні аспекти формування державного боргу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Economics/74940.doc.htm.

8. Ярошевич Н.Б. Управління державним боргом: зарубіжний досвід та українська реальність/ Науковий вісник. – 2009. - вип. 17.8. – С.266-271.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2013 р.

208 poligrafua 323 PORT bigmir.net 319 198

ТОВ "ДКС Центр"